

Wszystkie materiały tworzone i przekazywane przez Wykładowców NPDN PROTOTO są chronione prawem autorskim i przeznaczone wyłącznie do użytku prywatnego.

NIEPUBLICZNA PLACÓWKA DOSKONALENIA NAUCZYCIELI PROTOTO WE WROCŁAWIU

MATERIAŁY
Z KURSU KWALIFIKACYJNEGO

www.prototo.pl

BIBLIOTERAPIA

DR MICHAŁ GUŁOWSKI

Biblioterapia

Przed rozpoczęciem zajęć biblioterapii, należy pamiętać że jest to coś więcej niż zwykła rekomendacja określonej książki danemu człowiekowi – jest to celowy program zajęć wymagający starannego przygotowania.

- Biblioterapia to proces terapeutyczny, w którym odpowiednio wyselekcjonowane i przystosowane materiały czytelnicze stosuje się jako środek wspierający proces leczniczy i wychowawczy.
- Biblioterapia jest metodą psychoterapeutyczną, która przez literaturę buduje lub odbudowuje zasoby osobiste, obraz siebie i świata oraz redukuje przykre napięcie emocjonalne. W Polsce jako dyscyplina naukowa pojawiła się w latach 30tych XX wieku.
- Biblioterapia rozumiana jest jako zmierzone działanie wykorzystywania książki lub materiałów niedrukowanych (obrazy, filmy) prowadzące do realizacji celów rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych, profilaktycznych i ogólnorozwojowych.
- Istotą biblioterapii jest proces asymilacji wartości psychologicznych, społecznych i estetycznych z ludzkim charakterem, osobowością i zachowaniem.
- W ujęciu psychologicznym celem biblioterapii jest kształtowanie osobowości jednostki znajdującej się w trudnej sytuacji życiowej.

Historia biblioterapii

Dzieje biblioterapii są prawie tak stare, jak dzieje książki. Na jednej z najstarszych bibliotek w Aleksandrii widniał napis „Lekarstwo dla duszy”, a w 1272 roku w szpitalu Al. – Mansur w Kairze stosowano czytanie Koranu jako część leczenia.

Od średniowiecza istniały w całej Europie szpitale zakładane głównie przez zakonników, nie ma jednak źródeł na temat zbiorów bibliotecznych.

Teksty świeckie o tematyce moralnej i filozoficznej, do leczenia wprowadzono po raz pierwszy w XIX wieku do szpitalach angielskich, szkockich i amerykańskich (Bejamin Rush).

Na posiedzeniu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Angielskich zachęcano do wykorzystania w szpitalach książek o treści religijnej i rozrywkowej. Książki przynoszono chorym na oddziały.

Podczas I wojny światowej powstała w Anglii tzw. biblioteka wojenna, która miała dostarczać książki pacjentom szpitali wojskowych. Przedsięwzięcie to okazało się bardzo trafne, gdyż przyniosło ulgę w cierpieniu pacjentów.

W latach trzydziestych ubiegłego stulecia pojawiła się tendencja do celowego stosowania książek w procesie terapeutycznym, zaczęto określać tę formę terapii jako biblioterapię. Termin ten pochodzi od greckiego słowa biblion – książka, a użyty został po raz pierwszy w roku 1916 przez Samuela McCherda Crothesa.

W 1966 roku amerykańskie Towarzystwo Bibliotekarzy przyjęło oficjalną definicję biblioterapii, mówiąc, iż „jest to użycie wyselekcjonowanych materiałów czytelniczych jako pomocy terapeutycznej w medycynie i psychiatrii; a także pośrednictwo w rozwiązywaniu problemów osobistych poprzez ukierunkowane czytanie”.

W Polsce właściwy rozwój biblioterapii przypada na lata po drugiej wojnie światowej. Nie należy jednak sądzić, że wcześniej nie doceniano u nas pozytywnej roli książki w leczeniu. Jedną z najwcześniejszych wzmianek o bibliotekach szpitalnych w Polsce to opis szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie z 1927 roku. Sam termin biblioterapia wprowadza w Polsce w 1938 roku profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego Franciszek Walter. Biblioterapię umiejscawia się zarówno w sferze zasięgu problemów medycyny, jak też w sferze spraw dotyczących kultury. Taka pozycja niesie zawsze w sobie możliwości niedoceny spraw, które wchodzą w te sfery.

Terapia kliniczna	Uczestnicy	Osoby z zaburzeniami emocjonalnymi, psychicznie chorzy
	Instytucje	Szpitala psychiatryczne, centra leczenia uzależnień
	Terapeuta	Lekarz psycholog
	Cel	Poznanie siebie zamierzające do zmiany postaw i zachowań
	Materiały	Literatura, środki audiowizualne
	Techniki i metody pracy	Dyskusje, rozmowy, dobór literatury
Terapia rozwojowa	Uczestnicy	Pacjenci szpitali ogólnych, osoby zdrowe, ale mające problemy z dojrzewaniem, starością
	Instytucje	Domy pomocy społecznej, szkoły, biblioteki
	Terapeuta	Nauczyciel, bibliotekarz, inny specjalista
	Cel	Pełniejsze poznanie problemów, rozwój osobowości, wzbogacenie jakości życia, poczucia wartości, zwiększenie szacunku,
	Materiały	Literatura, środki audiowizualne
	Techniki i metody pracy	Dyskusje, rozmowy, dobór literatury

Etapy pracy w biblioterapii

- **Wyłonienie ucznia (uczniów).**
- **Wstępna rozmowa z uczniem. Wysłuchanie**
- **Przeprowadzenie wywiadów z psychologiem, pedagogiem szkolnym, wychowawcą, nauczycielami przedmiotowymi, rodzicami.**
- **Wspólne postawienie diagnozy.**

- **Dobór narzędzia. W niektórych przypadkach należy pozostawić czas na zapoznanie się z nim (może to się odbywać indywidualnie, w uzasadnionych przypadkach grupowo).**
- **Praca z narzędziem (indywidualna lub w grupie).**
- **Zajęcia warsztatowe dla uczniów.**
- **Podsumowanie zajęć.**
- **Kontrola oczekiwanych rezultatów.**

Maria Molicka „Bajko-terapia” O lękach dzieci i nowej metodzie terapii, Media Rodzina, Poznań 2003

Bajka – krótki dowcipny utwór, najczęściej poetycki, o charakterze satyrycznym lub dydaktyczny, mogą występować czarodziejskie postacie (nie pomagają), wiek od 4 do 9 lat,
Baśń – utwór narracyjny, folklorystyczny, gdzie zachowany jest obiektywny stosunek autora do opisywanych wydarzeń, magia pomaga rozwiązywać problemy bohaterów, granice rzeczywistości i baśniowości wyraźnie oddzielone

Rodzaje bajek terapeutycznych:

1. Relaksacyjne (na podstawie wizualizacji).
2. Psychoedukacyjne.
3. Psychoterapeutyczne.

Cel bajek to redukcja lęku w wyniku negatywnego doświadczenia (lęk odtwórczy), czy na skutek niewłaściwej stymulacji wyobraźni (lęk wytwórczy) oraz niezaspokojonych potrzeb.

Niezaspokojona potrzeba bezpieczeństwa generuje często lęk np. przed ciemnością, pożarciem przez dzikie zwierzęta (atmosfera ciepła, bezpieczeństwa, oraz poczucie, że jeden z bohaterów będzie zawsze blisko i gotowy do pomocy).

Niezaspokojona potrzeba miłości rodzi lęk przed porzuceniem, odrzuceniem, powstawanie lękowego obrazu samego siebie (przedstawienie argumentów, że bohater jest wart miłości i że ją zdobędzie, upewnienie lub zastępcze danie miłości jest sposobem na redukcję)

Niezaspokojona potrzeba akceptacji – poczucie bycia gorszym, mniejszej wartości, odrzucenie (nie musi być bohater bez skazy, ale pokonującego przeszkody, osiągnącego sukces, zwycięzcę, podziwianego, akceptowanego, szanowanego).

Bajka relaksacyjna

Posługuje się wizualizacją w celu odprężenia i uspokojenia. Akcja toczy się w miejscu dobrze znanym, opisywanym jako spokojne, przyjazne i bezpieczne (TAKIE TEŻ JEST W PERCEPCJI DZIECKA). Bohater opowiadania obserwuje i doświadcza wszystkimi zmysłami miejsc, gdzie odpoczywa. Dzieci uwielbiają fabułę, można wprowadzić jakieś postacie, przebieg niezbyt dynamiczny. Wg E. Małkiewicz czas trwania (3-7 minut), może się pojawić element picia wody ze źródła, kąpiel pod wodospadem, latanie.

W słuchaczu pobudza trzy struktury: słuchową, wzrokową i czuciową.

Relaksacja jest to „systematyczne i celowe odprężanie mięśni mające charakter postępujący, tak, że osiąga się coraz głębszy poziom”. Zmniejszając napięcie mięśniowe, naczynia się rozszerzają, a ciało harmonijnie pracuje. Przeciwwaga dla pobudzenia. Im głębszy relaks, tym łatwiej o uspokojenie, odprężenie i lepsze samopoczucie. Łatwiej poradzić sobie z trudnościami.

Ważne jest wprowadzenie: teraz posłuchamy bajeczki, usiądź wygodnie, jeszcze wygodniej, posłuchaj swego oddechu, możesz przymknąć oczy, wszystkie dźwięki oddalają się.

Prowadzący: jest zrelaksowany, odprężony, należy wyrównać swój oddech i rytmicznym cichym głosem czytać tekst (może towarzyszyć uspokajająca muzyka).

Przykłady bajek s. 156-161

Trwałe rezultaty – prowadzenie systematyczne.

Bajka psychoedukacyjna.

Cel: wprowadzenie zmian w zachowaniu, czyli rozszerzenie możliwego repertuaru zachowań

Bohater ma podobny problem, co dziecko, które zdobywa doświadczenie poprzez bajkowy świat, gdzie się uczy, jakie wzory zachowań należy zastosować, rozszerza samoświadomość, uczy się zachowania w trudnej sytuacji. Kognitywne (poznawcze) sposoby oddziaływania.

Metafory i symbole dostosowane do problemu dziecka, np. utraciło zaufanie do dorosłych, bajka o zwierzątku zaplątanym w sieć kłusownika i teraz gryzie, broniąc przed leśniczym, który chce je uwolnić lub o chorym piesku, który musi iść do weterynarza. SĄ PROPOZYCJĄ Metafory i symbole pozwalają rozumieć bez demagogii. Bajki nie mogą czytelnikowi narzucać rozwiązań.

Mogą mieć formę profilaktyki: „Opowiadania dla Twojego dziecka” Brett Doris i „Bajki na dobry sen” Gerlinde Ortner.

Edukacja wczesnoszkolna zagrożona jest w problemy akceptacji otoczenia, samego siebie, oceniania z każdej strony itd. Bajki mogą pomóc odnaleźć swoje mocne strony, ukazać problem z innej perspektywy (np. przezywanie innych jest krzywdzące).

Bajki psychoedukacyjne powinny zawsze zostać opracowane, co nie znaczy wyjaśnione. Po ich przeczytaniu należy zachęcić do narysowania ilustracji, opowiedzenia o przeczytanym tekście, uzewnętrznienia emocji, co czuli bohaterowie. Należy odnieść się do doświadczeń osobistych, nie narzucać interpretacji, czytelnicy sami muszą zinterpretować tekst, aby zinternalizować wartości.

Bajka psychoterapeutyczna

Inspiracją były baśnie, są dłuższe i mają rozbudowaną fabułę, zawiera niektóre elementy baśni (kompensacja potrzeb) i bajki psychoedukacyjnej (wzory), uzupełniona o dawanie wsparcia, identyfikację z bohaterem, budują zasoby osobiste, a tym samym powodują redukcję napięcia.

Zastępczo zaspokajają potrzeby dziecka (kompensacja)

Daje wsparcie poprzez zrozumienie, akceptację (pozytywne emocje, nadziei, przyjaźni)

Przekazuje odpowiednią wiedzę o sytuacji lękotwórczej i wskazuje sposoby radzenia z nimi.

Fabuła dotyczy sytuacji wzbudzających lęk. Zadanie narracji to konkretyzacja i racjonalizacja doznawanych lęków przez bohatera, wzmacnianie poczucia własnej wartości, uczenie myślenia pozytywnego, powtarzanie bodźców i łączenie bodźców lękotwórczych z takimi, które wywołują pozytywną reakcję emocjonalną.

Konkretyzacja lęku – umożliwienie przeżycia emocji poprzez odczucia bohatera, proces identyfikacji, OPISUJE DOZNANIA EMOCJONALNE BEZ ELEMENTÓW GROZY.

Cel: pomóc w znalezieniu dziecku argumentów do dialogu z samym sobą (w momencie, kiedy obawia się zagrożenia)

Wszystkie bajki mają stałe elementy (temat, bohater, tło opowiadania, bohater przeżywa lęk, wprowadzane postacie umożliwiają znalezienie sposobu jego przezwyciężenia, rozwiązanie, akcja rozgrywa się w miejscu znanemu dziecku.

Poprzez naśladownictwo i identyfikację z bohaterem.

Mechanizmy oddziałujące na dziecko:

naśladownictwo, identyfikacja, odwrażliwienie oraz asymilacja wiedzy.

Wzmocnienie poczucia własnej wartości czytelnika.

Redukcja lęku na skutek kontaktu z bodźcem o średniej sile – efekt zanikania (habituacji).

Strach, lęk, fobia.

Strach - silna przykra emocja o charakterze wrodzonym, pojawiająca się w sytuacjach realnego zagrożenia. Wrodzoną reakcją organizmu w takiej sytuacji jest odruch ucieczki, walki lub bezruchu.

Lęk to negatywny stan emocjonalny związany z przewidywaniem nadchodzącego z zewnątrz lub pochodzącego z wewnątrz organizmu niebezpieczeństwa, objawiający się jako niepokój, uczucie napięcia, skrępowania, zagrożenia.

W odróżnieniu od strachu, lęk jest procesem wewnętrznym, niezwiązanym z bezpośrednim zagrożeniem lub bólem.

Inną formą lęków są fobie. „Charakteryzują się obecnością nieracjonalnych lub nadmiernych lęków przed przedmiotami, sytuacjami lub czynnościami, które w zasadzie nie są niebezpieczne ani też nie są prawdziwym źródłem lęku. Osoby te podejmują wiele środków ostrożności.

- **Jaki powinien być biblioterapeuta ?**
- **Gdzie i z kim stosujemy biblioterapię?**